

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка**
*Кафедра загальної, вікової та соціальної психології імені М.А. Скока
Кафедра соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук*
Ben Gurion University of the Negev
Regional Alcohol and Drug Abuse Resources Center (RADAR)

П'ЯТНАДЦЯТІ СІВЕРЯНСЬКІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ

Матеріали Міжнародної ювілейної наукової конференції

25 квітня 2025 року, м. Чернігів

Том 1. Психологія

Чернігів
2025

УДК 159.9 : 316.6

Наукова редакція:

Дроздов О. Ю., доктор психологічних наук, професор

*Рекомендовано до публікації вченою радою
Навчально-наукового інституту
психології та соціальної роботи
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка (протокол № 9 від 26.05.2025 р.)*

DOI: 10.5281/zenodo.15485399

П'ятнадцяті Сіверянські соціально-психологічні читання:

Матеріали Міжнародної ювілейної наукової конференції (25 квітня 2025 року, м. Чернігів) / За наук. ред. О. Ю. Дроздова. Т.1. Психологія. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2025. 198 с.

Збірник містить матеріали Міжнародної ювілейної наукової конференції «XV Сіверянські соціально-психологічні читання» (25 квітня 2025 р., м. Чернігів). У першому томі розглядаються актуальні питання сучасної фундаментальної та прикладної психології.

Адресовано науковцям, викладачам закладів вищої освіти, практичним психологам, студентам та аспірантам.

© Автори, 2025

порівняно чіткішими (прогнозованішими, оптимістичнішими; такими, що більшою мірою піддаються впливові) постають уявлення про власні стосунки з рідними та близькими людьми, натомість найменш визначеними – уявлення про матеріально-фінансове та професійне життя. Щодо макрообразу, єдиної тенденції певним чином оцінювати конкретну складову серед респондентів немає. Зокрема, найскладнішим уявляється прогнозування майбутнього України, а найлегшим – власного населеного пункту; найпесимістичнішим – майбутнє свого населеного пункту, а найоптимістичнішим – майбутнє світу. Спільним у структурі мікро- та макрообразу майбутнього є, по-перше, посереднє оцінювання значущості різних його складових, а по-друге, демонстрація у ряді аспектів посередньої активності вітчизняних громадян щодо власного впливу на Я-майбутнє і майбутнє навколишнього світу – акцент ставився на власні зусилля (працю, навчання) та на збереження мови, національних традицій.

Дяченко В. А.

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОРУШЕННЯ ВПФ У ДІТЕЙ З ТРУДНОЩАМИ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Під труднощами у навчанні розуміють специфічні проблеми у дитини з набуття знань і розвитку складних навичок, необхідних для навчання тими способами, якими навчається більшість дітей. До труднощів шкільного навчання традиційно відносять труднощі, пов'язані з процесом читання, письма, рахунку, які стають на заваді успішному отриманню знань. Проблеми, пов'язані з неуспішністю в початкових класах, стають центральними за своєю значущістю і найбільш важкими з погляду перспектив розвитку дитини. Тому актуальною є рання діагностика та аналіз нейропсихологічних чинників у виникненні труднощів навчання.

Мета нашого дослідження – аналіз нейропсихологічних чинників у виникненні навчальних труднощів у шкільному віці.

У Міжнародній класифікації хвороб труднощі навчання визначають як розлади розвитку шкільних навичок, що виникають через розлади в обробці когнітивної інформації. Такі розлади є ранніми, а не набутими. До таких труднощів відносяться: труднощі читання, письма, зв'язного мовлення, рахунку.

Нейропсихологи пов'язують труднощі шкільного навчання з роботою головного мозку, а саме: дифіцитарністю морфогенезу та функціогенезу (Тарасун В., 2008; Кипаренко О., 2023). У рамках теорії системної динамічної локалізації вищих психічних функцій весь головний мозок складається з трьох функціональних блоків (енергетичний блок, блок прийому та переробки інформації, блок програмування і регуляції за перебігом психічної діяльності) і дисфункція або незрілість різних відділів головного мозку у дітей призводить до відповідних розладів вищих психічних функцій. В їх основі можуть лежати різні механізми (дисфункція лобних, скроневих, тім'яних, потиличних, стовбурових та інших ділянок головного мозку).

О. Кипаренко важливу роль в оволодінні шкільними навичками відводить психологічним і фізіологічним чинникам, таким, як: морфологічна готовність дитини до шкільного навчання, вміння регулювати довільну психічну діяльність, достатній рівень нейродинамічного компоненту, сформованість мисленнєвих операцій, коректна робота сенсорних систем, достатній рівень цілеспрямованих рухів і дій, стан слухомовної, зорової, рухової пам'яті (Кипаренко О., 2023).

Розвиток структур і систем мозку підпорядковано базовим нейробіологічним закономірностям, які актуалізуються у конкретних соціальних умовах. Своєчасна освіта та повноцінність функціональних систем виступає психофізичною основою вищих психічних функцій, психічних форм діяльності та успішності навчання дитини.

На нашу думку, найбільш повно розкрити наявні труднощі в навчанні можна за допомогою нейропсихологічного підходу в діагностиці та корекції. Саме нейропсихологічний підхід дає можливість диференціювати труднощі в навчанні та поведінці, які обумовлені індивідуальними особливостями функціонування

мозкових структур, від інших видів порушень (дезадаптації, патохарактерологічних особливостей особистості).

Наше дослідження проводилось на базі ГО «Відкритий світ», яка займається наданням допомоги дітям з тяжкими порушеннями мовлення в м. Чернігів. У дослідженні взяли участь 72 дитини, віком 7-10 років.

Основна причина звернень – це труднощі шкільного навчання (низький темп читання, неавтоматизоване письмо, незнання правил орфографії, неуважність, труднощі в розв'язуванні прикладів та задач). Для нейропсихологічної діагностики застосували батарею тестів О. Лурія (Golden С., 1981). Дослідження тривало впродовж 2022-2024 років. Фіксація результатів тестувань проводилась у паперовому форматі індивідуально з кожною дитиною у присутності батьків.

Результати нейропсихологічної діагностики згруповані в 6 блоків: дослідження нейродинамічних показників психічної діяльності; дослідження цілеспрямованих рухів і дій (кінетичного та кінестетичного факторів); дослідження гностичних функцій (зоровий, предметний, акустичний, літерний, просторовий гнозис); дослідження імпресивного та експресивного мовлення, читання, письма; дослідження пам'яті (слухомовна, зорова, рухова); дослідження мисленнєвої сфери (узагальнення та виключення понять, розуміння прихованого змісту сюжетної картинки та оповідання, розв'язання математичних задач та прикладів, виведення аналогій). Отримані результати надають можливість виділити найбільш часті дефекти в розвитку дітей.

1. При аналізі нейродинамічних показників на перший план виступає зниження нейродинамічного фактора, що проявляється у низькій працездатності (85%), швидкому наростанні виснаження (72%) у процесі навчальної діяльності, зниженні концентрації уваги (64%) та нерівномірності розумової діяльності (25%).

2. У руховій сфері найбільш частими дефектами є: труднощі просторової організації рухів (47%), несформованість латеральних характеристик, порушення оптико-просторових функцій (49%). Друга група по відсотковій значущості – несформованість міжпівкульної взаємодії (52%). Частими

помилками тут є неавтоматизованість рухів, уповільнення та збій чергування в реципрокній пробі.

3. У гностичній сфері найбільший відсоток труднощів припадає на: труднощі симультанного синтезу при сприйманні (29%), дефекти просторового гнозису (28%), неповну сформованість графеми (11%), дефекти акустичного гнозису (13%).

4. При вивченні слухомовної, зорової та рухової пам'яті найбільший відсоток труднощів пов'язаний з слухомовною пам'яттю. У 45% дітей слухомовна пам'ять характеризується низьким об'ємом запам'ятовування, при цьому відтерміноване запам'ятовування – на низькому рівні у 24% дітей, труднощі включення у завдання характерні для 27%, що проявляється у відтворенні менше, ніж 5 стимулів при першому пред'явленні слів для запам'ятовування. При дослідженні зорової пам'яті найбільш частими причинами невиконання завдання є перцептивні заміни при відтворенні, характерні для 10% дітей. Труднощі рухової пам'яті проявляються у 14% дітей.

5. У мовленнєвій сфері найбільш частими причинами порушення в експресивному мовленні (45%) є бідний словарний запас; в імпресивному – несформованість фонематичного слуху (22%); письмо – дисорфографія (5%), неохайність письма, помилки, пов'язані з регуляцією (12%), читання – низький темп читання (18%), вгадує читання (7%).

6. В інтелектуальній сфері найбільш частими причинами є несформованість розрядності числа (23%), неможливість скласти умову задачі (26%), несформованість процесів узагальнення та виведення логічних зв'язків (15%), труднощі в розумінні прихованого змісту сюжетної картинки (20%).

Таким чином, основними причинами труднощів шкільного навчання виступають дефіцити нейропсихологічних факторів, зокрема, несформованість оптико-просторового компоненту, кінетичної та кінестетичної організації рухів, гностичних процесів (зорового, слухового, просторового, літерного), уваги, пам'яті (зорової, слухомовної, рухової), інтелектуальних процесів, нейродинамічних компонентів, довільної регуляції.

Нейропсихологічний підхід дає можливість встановити характер порушення та побачити причини виникнення дефектів,

механізми їх розвитку, їх природу та проаналізувати з дисфункцією яких зон мозку вони пов'язані. При здійсненні нейропсихологічної корекції враховується характер порушення, оскільки порушення роботи різних нейропсихологічних факторів потребують різних методів нейропсихологічної корекції.

Калениченко П. О.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

У наш час тема агресії та насилля, як кінцевого прояву агресивності, набуває особливого значення. Кожен день в новинах повідомляють про вбивства внаслідок конфліктів, від побутових до політичних, з кожним роком зростає відсоток випадків неконтрольованих проявів агресивної поведінки, наслідки якої є негативними та часто призводять до відкриття судових справ або летального кінця.

Феномен агресії вивчають в різних галузях – психологія, соціологія, кримінологія, медицина, біологія тощо, що зумовлює наявність кількох визначень агресії з позицій різних наук. Однак, якщо звернутися лише до психології, остаточного трактування цього явища не буде.

Варто зазначити, що поняття «агресія» та «агресивність» не тотожні. Не за усіма агресивними діями стоїть агресивність, агресивність не завжди проявляється в агресивній поведінці. Агресивність – властивість особистості з наявністю деструктивної тенденції у міжособистісних стосунках. Вона спирається на біологічні механізми та засвоюється у процесі соціалізації особистості та адаптації до навколишніх умов. У рамках соціодинамічної теорії агресії термін «агресивність» трактується як невротична захисна реакція людини, яка відчуває загрозу задоволенню своїх потреб або моральне пригнічення.

Агресія є ширшим терміном. У соціальній психології її найчастіше трактують як поведінку, спрямовану на заподіяння фізичної або психологічної шкоди іншій людині, яка бажає